

## ВІДГУК

**офіційного опонента по дисертаційній роботі Аванесової Ніни Едуардівни на тему «Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д.64.089.01 Харківського національного університету міського господарства Міністерства освіти та науки України на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності**

### **Актуальність теми дисертаційного дослідження**

В умовах загострення політичних та військових конфліктів, зміни уявлень про національний суверенітет, реформування функцій держави та окремих суб'єктів господарювання на вітчизняному і міжнародному ринках, а також вибору Україною європейського шляху розвитку, підприємства оборонно-промислового комплексу держави, на які покладено відповідальне завдання із забезпечення військових підрозділів сучасною військовою технікою й озброєнням, мають бути адаптовані до динамічних умов зовнішнього середовища. Перебіг подій свідчить, що зовнішній світ це сукупність невизначеностей, можливостей та загроз тощо, тому треба використовувати наявні та формувати і розвивати нові позитивні можливості, а отже систему своєї економічної безпеки. Питання забезпечення економічної безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу на внутрішньому і зовнішньому ринках особливо актуальне в умовах складної політичної та економічної ситуації. Основні питання, які досліджувалися за наведеною темою, відображені в роботі повністю, відповідають її меті та завданням; це дозволяє стверджувати, що поставлені



у дисертації завдання розв'язані в повному обсязі.

### **Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій**

Обґрунтованість наукових положень, висновків і практичних рекомендацій дисертаційної роботи Аванесової Н.Е. забезпечена тим, що вони отримані на підставі системного дослідження й аналізу сучасних підходів до визначення сутності економічної безпеки, особливостей функціонування підприємств оборонно-промислового комплексу в умовах зовнішньої воєнної агресії. Значна частина дослідження ґрунтується на творчому опрацюванні, узагальненні й осмисленні теоретико-методологічних та практичних положень здійснення процесів управління, на основі ґрунтованого опрацювання широкого кола наукових публікацій та нормативно-правових актів України із зазначеної проблематики.

Дисертація Аванесової Н.Е. відрізняється з-поміж інших робіт, присвяченій цій проблемі, тим, що містить практичні рекомендації вирішення завдань, які постали перед країною та підприємствами оборонно-промислового комплексу у забезпеченні їх економічної безпеки за умови наростання зовнішньої агресії. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Аванесової Н.Е. базуються на системному підході до аналізу й діагностики об'єкта дослідження. Обґрунтованість та достовірність основних наукових положень, отриманих результатів, висновків та сформованих рекомендацій підтверджується використанням автором загальнонаукових методів дослідження (узагальнення, групування, аналізу та синтезу, стратегічного аналізу, методу статистичного й фінансово-економічного аналізу, графічного методу, економіко-математичних методів, стратегічного планування (SWOT і PEST аналіз)), проведеним у роботі ґрунтовним аналізом фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері забезпечення економічної безпеки

суб'єктів господарювання, апробацією основних положень та результатів дослідження на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах.

Дисертація за змістом, сутністю, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам МОН України, містить: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Дана дисертаційна робота також характеризується логічною і завершеною структурою та послідовною побудовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів.

### **Наукова новизна отримана в дисертаційній роботі**

Найбільш важливими результатами дисертаційного дослідження, які винесені на захист і становлять наукову новизну є:

- концепція формування економічної безпеки оборонно-промислового комплексу України, що обґрунтовано з позиції кластеризації підприємств ОПК (с.38-39, 136) за виробничими сегментами бронетанкової, автоінженерної і спеціальної техніки; літакобудування; суднобудівництва та морської техніки; радіолокації, радіозв'язку та систем ППО; високоточного озброєння та боєприпасів та єдиним інноваційним циклом «дослідження - розробка - серійне виробництво - споживання (реалізація) - сервісне обслуговування - утилізація»;

- методологія оцінювання рівня економічної безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу України (с.96-98), що подано як послідовний процес за етапами визначення мети та завдань діагностики стану економічної безпеки підприємств оборонної промисловості, підбору й обробки інформації, формування системи індикаторів оцінювання економічної безпеки, що дозволяє визначити поточний стан та динаміку зміни рівня економічної безпеки підприємств ОПК за складовими в порівнянні з пороговими значеннями;

- методичний підхід до комплексної оцінки рівня економічної безпеки

підприємств ОПК України (с.235-250, с.256-257), що, крім загально визначених при оцінюванні інтегральних компонент, - ефективності виробничої діяльності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності, ефективності інвестиційної діяльності, ефективності інноваційної діяльності, включає ефективність партнерських відносин та експортно-імпортних операцій;

- понятійно-категоріальний апарат економічної безпеки оборонно-промислового комплексу за рахунок визначення сутності та змісту понять:

«економічної безпеки ОПК» (с.95), що представлено як синтезовану ознаку стану економічної захищеності (с.84) розвитку та максимально ефективного функціонування підприємств ОПК для зміцнення обороноздатності держави;

«воєнно-економічної безпеки» (с.54-55, 225), що розглядається як складова національної безпеки держави на засадах взаємовигідного об'єднання воєнної та економічної сфер й характеризується воєнно-економічною самодостатністю, стійкістю та надійністю функціонування, принципами та формами воєнно-економічної кооперації, патроната, протиборства й спрямована на досягнення поставлених завдань підтримувати достатній рівень обороноздатності держави, виходячи з її економічних можливостей і політичних цілей; в особливий період швидко проводити економічну мобілізацію, а у воєнний час - поповнення воєнно-економічних втрат;

«оборонно-промисловий комплекс» (с.56) за рахунок виділення специфічних відмінностей підприємств ОПК та його галузевої структури від традиційних товаровиробників (с.62,66,111-117); науково-дослідних, проектно-конструкторських, випробувальних організацій, багатопрофільних підприємств різних галузей оборонної промисловості та спецекспортерів, які здійснюють господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і

спеціальної техніки та боєприпасів, а також цивільної продукції в рамках конверсії й беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами (с.58-76);

- концептуальні засади державного регулювання ОПК країни (с.103-107) шляхом визначення завдань, стратегічних пріоритетів реформування та інструментів державного впливу на розвиток ОПК, щоб забезпечити і спрямувати необхідні фінансові, матеріально-технічні та інтелектуальні ресурси на вирішення основних завдань у сфері стратегічного реформування підприємств ОПК;

- структуру й функціональне наповнення інформаційної системи для оцінювання рівня забезпечення конкурентоспроможності підприємств ОПК шляхом ідентифікації політичних, економічних, військових, технологічних, ресурсних, товарних, інфраструктурних, соціальних, управлінських чинників (с.280), що дозволяє визначити шляхи нарощення конкурентних переваг підприємств ОПК на ринку озброєнь для формування стратегічних пріоритетів забезпечення економічної безпеки підприємств ОПК в умовах реформування;

- методичний підхід до формування комплексу заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції на підприємствах ОПК шляхом розробки і застосування антикорупційних програм у діяльність підприємств ОПК(с. 372-379), що встановлюють комплекс правил, стандартів і процедур, є обов'язковими для виконання й представляють певні інституційні обмеження у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади, місцевого самоврядування для забезпечення координації дій й підвищення рівня економічної безпеки підприємств ОПК;

- організаційно-методичне забезпечення комплексного планування проведення системної реформи ОПК держави із застосуванням програмно-цільового підходу шляхом обґрунтування та узгодження цільових програм реформування та розвитку ОПК країни з урахуванням вимог національної

безпеки держави (с.229, 313-314);

- інструментарій економіко-математичного моделювання олігополістичного ціноутворення на ринку озброєння в умовах наявності недосконалої конкуренції (с.283-287) шляхом установлення залежності рівноважної ціни й обсягів продукції від параметрів функції попиту та рівня взаємодії учасників ринку озброєння, що дозволяє визначити шляхи максимізації прибутку підприємств ОПК на ринку озброєння та забезпечити підвищення рівня їх економічної безпеки;

- організаційно-методичні підходи до визначення стратегічних пріоритетів та конкретизації цілей забезпечення економічної безпеки реформування ОПК України шляхом обґрунтування вибору таких організаційних способів та форм як: кластеризація, корпоратизація, захист технологій і створення єдиної платформи інноваційних розробок (с.136).

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в поглибленні існуючих концептуальних положень та розробці теоретико-методологічних засад, обґрунтуванні пріоритетів, механізмів та засобів державної політики забезпечення економічної безпеки оборонно-промислового комплексу національної економіки України.

Практична цінність дисертаційного дослідження полягає у широких можливостях використання розроблених теоретико-методологічних та науково-методичних положень, аналітичних і організаційних механізмів та інструментів у формуванні цілісного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу України.

Результати цього дослідження слугуватимуть науково-теоретичним підґрунтям та методологічною базою подальшого розвитку і удосконалення теоретико-практичних підходів до проблематики забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в системі національної безпеки держави.

## **Достовірність результатів, аналіз публікацій та повноти відображення їх у авторефераті**

Наукові положення, висновки й рекомендації, що сформульовані в дисертації є достовірними. Достовірність забезпечено використанням значного обсягу матеріалів офіційної статистики України.

Основні результати дослідження автора достатньо повно викладені в публікаціях у наукових фахових виданнях, розділах монографій, апробовані на науково-практичних конференціях, семінарах та мають впровадження в діяльність підприємств ОПК України.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Автореферат написаний у науковому стилі, літературною мовою, згідно з існуючими вимогами і повною мірою відображає зміст і структуру дисертації.

### **Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи**

У цілому позитивно оцінюючи одержані дисертантом результати, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце у дисертаційній роботі.

1. В науковій новизні здобувач заявляє про розроблену вперше концепцію формування економічної безпеки підприємств ВПК з позиції синергетичної парадигми. В дослідженні необхідно було приділити увагу розкриттю основних положень синергетичної парадигми, чітко представити в чому автор бачить синергію та синергетичний ефект економічної безпеки, його вплив на національну безпеку країни.

2. Сутність поняття «воєнно-економічна безпека» здобувач подає як «синергетичну складову воєнної та економічної сфер національної безпеки» (стор.225, рис.3.7), однак не розкриває ознаку синергетичності. Крім зазначеного, виділеним «суміжним сферам захисту інтелектуального та

науково-технічного потенціалу» в роботі не приділено уваги.

3. Автором зазначається про розроблений вперше методичний підхід до комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємств ОПК України на основі інтегрального показника - рівня економічної безпеки підприємств ОПК (с.235-250) відмінність якого від існуючих, складають індикатори ефективності партнерських відносин та експортно-імпортних операцій. Однак за текстом дисертації наведено лише значення «комплексного показника ефективності партнерських відносин та експортно-імпортних операцій» (рис.3.19-3.21) й не зазначається як він розраховувався (с.250-252). Крім того, не варто описувати розрахунки загальновідомих фінансово-економічних показників – фондівіддачі, оновлення основних засобів й т.д. (с.257-258).

4. На рис. 3.22 (стор.262) наведено результати оцінювання комплексного показника економічної безпеки підприємств ОПК. Однак в дослідженні не розкрито яким чином за результатами оцінки було обрано зазначені процедури для забезпечення економічної безпеки.

5. «Ключові риси ринку олігополії в межах ОПК» (стор. 275-276) в підрозділі 4.2 «Дослідження недосконалої конкуренції на ринку озброєнь» носять загальновідомий теоретичний характер й не розкрити в повній мірі.

6. Застосування експертних оцінок при визначенні питомої ваги значущості локальних показників (стор.259) потребує необхідності надання інформації про вибір експертів.

7. В підрозділі 4.3 представлені розрахунки для ринкової моделі олігополії конкуруючих підприємств носять суто гіпотетичний характер й тому залишається не розкритим питання щодо доцільності застосування моделі LSFE та використання отриманих результатів в реальній ситуації на ринку озброєнь.

8. В SWOT-аналізі не приділено уваги обґрунтуванню вибору шкали оцінювання й експертам, які приймали участь в оцінюванні. Не наведено методик прогнозування (с.347-352).



Наведені зауваження не впливають на позитивну оцінку дисертації і потребують відповідних коментарів здобувача на захисті дисертації.

### **Загальний висновок.**

Дисертаційна робота Аванесової Н.Е. є закінченою науковою працею, містить нові фундаментальні, методологічні та практичні результати проведених автором досліджень у забезпечення економічної безпеки підприємств оборонно-промислового комплексу в системі національної безпеки держави, які у сукупності дозволяють знайти вирішення науково-практичної проблеми – розробки теоретичних, методологічних і методичних положень, наукових і практичних рекомендацій щодо визначення стратегічних орієнтирів підвищення рівня забезпечення економічної безпеки функціонування підприємств оборонно-промислового комплексу, а це дасть змогу задовольнити потреби Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, у сучасному озброєнні та військовій техніці, а також сприятиме створенню та розвитку цілісної системи оборонно-промислового комплексу на принципах збалансованості відповідно до потреб внутрішнього та зовнішнього ринку (на засадах національних інтересів України) та відповідає спеціальності 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Дисертація містить наукові положення, висновки та результати, які характеризуються науковою новизною, теоретичною і практичною цінністю. Автореферат є ідентичним до змісту дисертації. Публікації дисертанта відповідають темі дослідження.

Зауваження стосовно недоліків та дискусійних положень дисертації не впливають на позитивну оцінку роботи.

Вважаю, що подана до захисту дисертаційна робота «Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12 та 13

«Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567), а її автор Аванесова Ніна Едуардівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

### Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор  
завідувач кафедри міжнародного  
бізнесу та економічного аналізу  
Харківський національний економічний  
університет ім. С. Кузнеця

  
Отенко І.П.

